

Westfälische Heimatblätter. Versuch einer Bibliographie des periodischen heimatkundlichen Schrifttums. Dortmund. Vereinigung von Freunden der Stadtbibliothek. 1928. 40 p. (Westfälisch-Niederrheinisches Institut für Zeitungsforschung. Stadtbibliothek Dortmund.)

Newe Zeyttungen auss dem landt Westphalen... (Berichte über Westfalen in der Presse des 17. Jahrhunderts.) Dortmund. Vereinigung von Freunden der Stadtbibliothek. 1928. 18 p. 7 facs.

A Pressa tanulságairól teljesen áttekinthető képet alig alkothatunk. A hatalmas méretű sajtó- és egyben kultúrhistoriai kiállítás anyagáról megjelent közvetlen vagy közvetett (egy-egy intézmények működésének ismertetése a kiállításra küldött anyaggal kapcsolatban) publikációk azonban, melyek részben hozzánk is eljutottak, rávilágítanak egyrészt a kiállítás rendkívül nagykiterjedésű és a részletekbe is elmélyülő kultúrtörténeti anyagára, másrészt a kiállításon résztvett testületek munkaprogramjáról és eredményeiről is szemléltető képet adnak. Ebből az anyagból került kezünkbe a dortmundi Stadtbibliothek három kiadványa, amelyeknek egyike a könyvtár mellett működő «Westfälisch-Niederrheinisches Institut für Zeitungsforschung» célkitűzéseit és a Pressán bemutatott munkaanyagát ismerteti, a másik kettő pedig az intézet eddigi munkálatainak két részleteredményét mutatja be. Az intézet működésének iránya és a kiadványok tartalmi érdekessége méltán megérdemli, hogy érdeklődésünk feléje forduljon.

Az Institut megalapítása 1907-ben alapított dortmundi Stadtbibliothek mostani igazgatójától, Erich SCHULZTÓL származott. Kezdetről fogva az intézet főtörekvése az volt, hogy a wesztfaleni kultúra és szellemi élet nyomait összegyűjtse. Emellett mindjárt különös gondot fordítottak a hírlapirodalom és elsősorban a wesztfaleni hírlapirodalom termékeiben rejlő adatok összegyűjtésére. Így a könyvtár minden hozzáférhető napilapnak, folyóiratnak és röpiratnak, amelyek a wesztfaleni kultúrkörből származtak, gyűjtőhelyévé vált. Régi fontos újságok: a Neue Zeitungen és Relatiók mellett természetesen a szakirodalmat és a bel- és külföldi vezető hírlapi organumokat is nagy figyelemben részesítették. Ezekhez hasonlóan nagyon kiépült a hírlapokkal szerves összefüggésben levő Flugblattok anyaga is, amelyek különböző korok szokásairól, ítéleteiről a közvéleményt tükröztetik. A német állami élet fontos időszakából

származó napisajtó- és a Flugblattek anyagára voltak elsősorban tekintettel. Ilyenek a német szabadságharc kora (1813), az 1848-as forradalmi év, a világháború, az állami élet 1918-as nagy átalakulása és a ruhrvidéki küzdelmek. Különös fontosságot tulajdonítottak kezdettől fogva a wesztfalen-alsórajnai sajtóra: minden ebből a körzetből származó lapot sorozatosan gyűjtöttek és ebből a környékből az egyes darabokig menő pontosságra törekedtek. E munkálatok bizonyos mértékig 1926 május 15-én nyertek befejezést, amikor a dortmundi Stadtbibliothek kebelében az intézet megalakult, úgy hogy most a könyvtárban a kutatók számára a könyvtár nagy könyvanyaga mellett a helyi kultúrtörténelmi anyag is rendelkezésére áll.

Az intézet munkájáról a kiállításoknak egész sora nyújt képet. A legérdekesebb korszakokból származó újságoknak és folyóiratoknak, a nagy szerepet vivő újságírók munkásságának bemutatása mind a szakemberek előtt, mind a szélesebb nyilvánosság számára nagy érdeklődést keltett a hirlapirodalom iránt. Az utolsó években rendezett kiállítások között különösen említésre méltók az 1848. évi forradalmak kora a rajnai-wesztfaleni sajtóegyesület kongresszusával kapcsolatban, a Neue Zeitungen a könyvtárosok egyesületének gyűlése alkalmával és a wesztfaleni katolikus irodalom a német katolikus nap rendezése alkalmával. Ez az utolsó kiállítás sikerült összeállításban mutatta be a wesztfaleni sajtó katolikus gyökereit, bepillantást engedett ennek fölépítésére.

A Pressa számára az egyesület számos kölcsönpéldánnyal járult hozzá a kultúrhistoriai szakosztály anyagának kiépítéséhez: így a Relációk, az erkölcsi tartalmú heti folyóiratok, a hirdetésügy, a klasszikusok, a napóleoni- és a biedermeier-idők, 1848, a szaksajtó és a rajnai tartományok sajtójának kérdésében. A nemzetközi katolikus szakosztályban jórészt magángyűjtemények anyaga szerepelt. Az újságtudomány-csoportban arra törekedett az intézet, hogy munkálataiba bepillantást nyújtson. Munkaterületének megfelelően foglalkozik elsősorban a helyi sajtó történetével. D'ESTER müncheni egyetemi tanárnak és a kultúrhistoriai szakosztály vezetőjének alapvető munkássága révén 1813-ig fel van tárva a helyi sajtó története, de a wesztfaleni sajtó épen a XIX. században különösen Wesztfalen industrializálódása által nagy lendületre tett szert. Ennek fejlődésére öt szemléltető ábrát mutattak be, amelyek a század fontos évszámait jelölik és amelyek révén 1914-ig a helyi sajtótermék száma 10-ről 354-re emelkedett. Ezek az ábrák az intézet eddig ki nem adott okmányait is föltüntetik; egy másik ábra a

XIX. század első felének fejlődését mutatja be és utal arra a nagy visszaesésre, amely a múlt század 50-es éveiben következett be.

Az intézet munkaanyagát szemléltető módon mutatják azok a munkadobozok, amelyek szisztematikusan gyűjtött ujságszelvényeket tartalmaznak. (Az intézet most körülbelül 1000 ilyen munkadobozzal rendelkezik mintegy 500.000 szelvényvel.) Ezt szolgálják a különböző kérdőívek, amelyeket egyes munkálatok alkalmával bocsátottak ki; továbbá az intézet munkálatai: így a wesztfaleni sajtóról kiadott értekezések. Az intézet különös gondja a szülőföld gondolatának ápolása. Havonta jelenik meg az intézet kiadványa a *Die Heimat*, amelyben a helyi kultúra emlékeinek összegyűjtésére és ismertetésére törekednek. Így a régi hírlapirodalom által nyújtott anyag az olvasók nagy tömegének, valamint a történészeknek is tudomására jut. Külön csoport mutatja be a kiállításon a szabad Dortmund városának hírlapirodalmi fejlődését. Az első publikációk bizonyosága, szerint Dortmund már a középkorban a hirszerzésnek egy fontos állomása volt. A nyomdászat történetéből (1543-tól van a városnak állandóan nyomdája) a régi sajtó kezdeteire emlékeztet Johannes SCAEVASTES munkája, aki GUTENBERG művészetét Melchior SOTER által vezette be Dortmundba. A dortmundi hírlapirodalom történetének bemutatása mellett kiemelték a legnagyobb wesztfaleni publicistának, Arnold MALLINCKRODTnak munkásságát, akinek működése a XIX. század kezdetére esett. Friedrich Arnold BROCKHAUS, a Dortmundból származó BROCKHAUS-kiadóvállalat megalapítója, Fritz HARKORT, a délnémetországi vasútügy előharcosa és a wesztfaleni iparnak, valamint a népművelésnek szószólója szoboremlékekkel vannak megörökítve a kiállításon. Aloys MESITERnek, a kiváló történésznek, aki a wesztfaleni sajtótudomány megalapításáért sokat küzdött, emlékéét képe jelöli.

Az Institut egyik kiadványa a *Westfälische Heimatblätter* c. bibliográfia. A «Westfälischer Heimatbund» 1928. évi nagygyűlése, amelyet a dortmundi Stadtbibliothekban tartottak, készítette ugyanis a könyvtár vezetőségét arra a régen fölvetett, de ismételten elhalasztott terv végrehajtására, hogy a honismeret céljait szolgáló wesztfaleni sajtóról áttekintést adjon. Előmunkálatok a terv megvalósítására alig voltak és bár a feldolgozás könnyűnek tetszett, a kérdés nehézségei csakhamar jelentkeztek. Meg kellett állapítani elsősorban a közlés szempontjait, amelyek tudvalevően csak bizonyos gyakorlati előmunkálatok alapján alakulnak ki véglegesen. Maga az anyaggyűjtés, tekintve a sajtótermékek szétszórtságára, szintén számos nehézséggel jár. Azért az előszó a közölt mun-

kát csak kísérletnek nevezi; előmunkálatnak, mert a dolog természete szerint a kezdet nem lehet hézagok híján. Az eddig összegyűjtött anyag mellett azonban az a haszna is megvan, hogy az együttműködés megteremtésére a kezdet megtörtént és remélhető ezáltal, hogy a hézagok hamarosan kiegészítést nyernek. A dortmundi Stadtbibliothek igazgatója annak a reménynek ad kifejezést, hogy ez a munka a wesztfaleni sajtó teljes bibliográfiájának összeállításához adja meg a kezdő lépést.

A most kiadott bibliográfiában csak a periodikusan megjelenő sajtótermékeket vették figyelembe és ezek között is különösen azokat, amelyek Westfalenben a lokalpatriotizmus eszméjét szolgálják. A mai Westfalen tartomány kerületéből pedig a mult számára csak onnan ragadtak ki valamit, ahol valóban fontos wesztfaleni nemzetiégi téméről van szó. Azoknak a hirlapoknak és folyóiratoknak közlésétől, amelyek a hazafias gondolatnak esetleg nagyon sokszor és jelentékeny közlemények által is szolgálatába állottak, anélkül azonban, hogy ennek az eszmének külön mellékletet szenteltek volna (mint néhány napilap, hogy az ifjúsági mozgalmak termékei), ez összefoglalásban nem nyertek helyet. Hasonlóan nem dolgozták fel ezúttal még a gyakran nagyon fontos honi naptárak anyagát sem. A dolog természetéből következett, hogy nem volt lehetséges minden alkalommal annak a felismerése, hogy valóban periodikus vagy pedig csak egyszer megjelent sajtótermékről van-e szó.

A munka 1753-tól a folyó évig 146 címet sorol fel a megjelenés helyének és az organum időtartamának feltüntetésével. A címek mellett sok hirlap és folyóirat specifikus irányáról és a hozzájuk fűződő kortörténeti, a nyelv-, a nép- és a helyismeretet szolgáló fontos közleményekről néhány soros reflexiókat is találunk, amelyek felhívják a figyelmet annak jelentőségére és a szellemtörténeti kutatásoknak is ezáltal útmutatással szolgálnak. A bibliográfiához szolgáló régebbi anyagot jórészt a dortmundi Stadtbibliothek szolgáltatta. (A benne található anyagra külön jelzés utal.) Az újabb idők anyagát pedig annak a körkérdésnek köszönhatték, amelyet a tartomány kiadóihoz intéztek. Természetes, hogy az ily úton szerzett fölvilágosítások nem voltak mindig megbízhatók. Mindezek szem előtt tartásával minden esetre megállapítható, hogy a pontos célkitűzéssel és megszervezett anyaggyűjtéssel közrebocsátott munka nagy hasznot jelent a wesztfaleni honismeretet szolgáló irodalom megismerésének. A bibliográfia használhatóságát pontos index könnyíti.

A «Vereinigung von Freunden der Stadtbibliothek» kiadásában jelent meg az Institut másik munkája: a *Neue Zeytungen auss dem landt Westphalen*. Ez a munka Westfalen történetéből a XVI. század végétől a XVIII. század első évtizedéig terjedő korszakhoz nyújt bibliografiai adalékot.

A XVII. században, de már a XVI. század utolsó évtizedeiben is Westfalen nagymértékben érezte a háború furiáinak borzalmait. A jülichclevei örökösödési perből indulva ki a háború kísértete tombolt Westfalenben, amelyet az egész század folyamán éhség és nyomorúság követett. Egész Európából odacsődült zsoldoscsapatok garázdálkodtak a «Rote Erde»-en és minden európai nemzet katonái itt tombolták ki magukat. Ezekről a véres eseményekről Westfalen városainak krónikái hoznak elsősorban hírt, amelyekben egész oldalak könnyel és vérrel vannak írva. Ezekhez a feljegyzésekhez értékes kiegészítést nyújtanak a mai hírlapok elődei: a rölapok (Flugblatt) és jelentések (Relatio), amelyek igen nagy elterjedtségnek örvendettek. Ha túlnyomóan a Westfalen földjén dült háborúkról vagy idegen zsoldosok pusztításairól, félelmes természeti jelenségekről, nagy tűzvészekről hallunk is e közlések nyomán, ezeken kívül értékes kultúrtörténeti bepillantást is engednek ezek a szemtanuktól származó leírások, amelyek az akkori művelődésnek sokszor egyedüli forrásai. E bibliográfia első közlése 1574-ből, az utolsó pedig 1731-ből származik és összesen 26 címet foglal magában az egyes Zeitungok és Relatiók tartalmának sokszor részletes magyarázatával. A bibliografiai anyagot hét facsimile díszíti. KELENYI B. OTTÓ.

Hermanin, Federico: *La vita nelle vecchie stampe italiane*. Spoleto, 1928. Claudio Argentieri, 4-r., 191 l.

A művészetnek minden ága több-kevesebb vonatkozásban van a reális élettel, annak nem egyszer hű tükörképe. Főként áll ez a rajzokra és az ezzel szoros kapcsolatban álló metszetekre, melyek nagyobb őszinteséggel, több frissességgel őrzik meg számunkra a mindennapi élet jelenségeit. Az illusztrált könyvek gazdag tárházai és becses forrásai az egyes nemzetek korkosztümeit, szokásait, sőt típusait tanulmányozó szaktudósnak. A technikai eszközök kifinomodása, az élet mindjobban gazdagodó formái hozták magukkal, hogy a metszetek sem maradnak meg primitív, szinte népies formájukban, hanem mind kifejezési eszközben, mind tárgyyszerűségben komplikálódnak és így jönnek létre a barok kor metszetei, melyek egy archeológus kíváncsiságával és egy